
LŐRINCZI LÁSZLÓ

A LESZERELÉS HELYE A NEMZETKÖZI JOGBAN ÉS AZ ENSZ ALAPOKMÁNYÁBAN*

E rövid tanulmány célja, hogy kísérletet tegyen a leszerelésre vonatkozó joganyag elhelyezésére a nemzetközi jog térrénumában, s egyben bizonyosságot szerezzen arra nézve, hogy a „*nemzetközi jog nem irreleváns*”¹ a leszerelés területén. Megvizsgáljuk, hogy vajon mi lehet annak az oka, amiért a leszerelés joga a nemzetközi jogon belül is egy olyan speciális terület, amelyre a nemzetközi politikai döntéseknek jóval nagyobb a ráhatásuk, mint a nemzetközi jog bármely más területére.

A leszerelés tárgyával kapcsolatban az olyan két-, illetve többoldalú nemzetközi megállapodások bírnak különös jelentőséggel, mint például az Atomsorompó Szerződés vagy a SALT I. és II. szerződések, így hajlamosak vagyunk elfeledni, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmánya is foglalkozik a leszerelés ügyével. A tanulmány második felében ezért azt vesszük górcső alá, hogy vajon miért szorult háttérbe az Alapokmány más nemzetközi szerződésekkel szemben.

1. A LESZERELÉS HELYE A NEMZETKÖZI JOGBAN

A leszerelés joganyagának elhelyezése a nemzetközi jogban korántsem problémamentes, mert létezett, illetve létezik olyan álláspont is, amely azt vallja, hogy a leszerelés pusztán politikai és egyáltalán nem jogi probléma és a nemzetközi jog ezeket nem is képes szabályozni.² Nézetünk szerint ez a szélsőséges vélekedés nem állja meg a helyét, már csak azért sem, mert a leszerelést megvalósító eszközök minden esetben a nemzetközi szerződések.

Azt persze nem lehet vitatni, hogy a leszerelést megvalósító nemzetközi szerződések „*kidolgozása, elfogadása és megvalósítása nem a jó szándéktól, nem is a jó javaslatoktól, hanem az erőviszonyoktól függ.*”³ A nemzetközi erőviszonyok alakulására pedig számos tényező lehet kihatással (pl.: politikai, katonai, diplomáciai, kulturális kapcsolatok és természetesen a gazdasági helyzet), amik között a jog valóban csak másodlagos szerepet tölthet be.

Bátran kijelenthetjük tehát a leszerelési tárgyú szerződésekkel kapcsolatban, hogy a nemzetközi jognak kevés olyan térrénuma van, „*ahol a jogi autonómia szerepe ennyire csekély, ahol ennyire direkt a politikai akarat normatív átírása. Végrehajtásuk, a be nem tartásuk esetén követett eljárások tekintetében helyzetük sajátos⁴, sok más nemzetközi egyezménytől különbözik.*”⁵ Talán ezzel is indokolható az, hogy a nemzetközi jog néhány művelője idegenkedett e jogterülettől.

Ennek ellenére a leszerelés kérdése több mint száz éve napirenden van. Az 1899-ben összeült első hágai békekonferencia eredeti célja a leszerelési megállapodások létrehozása és a béke biztosítása volt. Ehelyett azonban inkább a hadviselés szabályait dolgozta ki és a következő, 8 évvel későbbi konferencia is erre az eredményre jutott. „*A „klasszikus” nemzetközi jog uralma idején tehát a leszerelés nemzetközi jogi vonatkozásairól egyáltalán nem eshetett szó.*”⁶

Valamelyest változtatott ezen a körülményen az első világháború után a *Népszövetség Egyezségokmánya*, amelynek 8. cikke kimondta: „*A Szövetség tagjai elismerik, hogy a béke fenntartása megköveteli a nem-*

* Jelen tanulmány a szerző készülő szakdolgozatának szerkezeti egységét képezi.

¹ MARTIN, ANDREW: *Legal Aspects of Disarmament*, 1963, The British Institute of International and Comparative Law, London, 8. o.

² HARASZTI GYÖRGY: A leszerelés nemzetközi jogi vonatkozása, in NAGY FERENC (szerk.): *Enyhülés és leszerelés*, 1977, A Magyar Országos Békatanács Tudományos Bizottsága, Budapest, 65. o.

³ KÖVES VINCE: Az ENSZ és a leszerelés: eredmények, távlatok és problémák, in SIMAI MIHÁLY (szerk.): *Az ENSZ és a világproblémák*, 1977, Kossuth Kiadó, Budapest, 62. o.

⁴ Sajátosságot mutat például, hogy számos szerződés lehetővé teszi a kilépést akkor, ha úgy ítéli meg, hogy az adott szerződés tartalmával összefüggő rendkívüli körülmények országának magasabb érdekeit veszélyeztetik, eltérés ezen szerződésekben csak a felmondás idejével kapcsolatban van, jellemzően 6 hónap-1év. Természetesen nagyon csekély az ilyen felmondások száma, az Atomsorompó Szerződést fennállásának több mint 40 éve alatt eddig csak az Észak-Koreai Népköztársaság mondta fel.

⁵ DUNAY PÁL: A fegyverzetkorlátozás a politika és a nemzetközi jog tükrében, in NAGY BOLDIZSÁR – JENEY PETRA (szerk.): *Nemzetközi jogi olvasókönyv*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest, 882. o.

⁶ HARASZTI GYÖRGY: i. m. 66. o.

zetek fegyverkezésének csökkentését addig a legalacsonyabb fokig, amely az állam biztonságával és nemzetközi kötelezettségeknél közös eljárás útján megvalósítandó kikényszerítésével még összeegyeztethető.” A cikk elrendelte a fegyverzet csökkentését és a csökkentés határát is megvonta. Habár a 8. cikkkel nem keletkezett szó szoros értelemben vett nemzetközi jogszabály, hanem egy olyan jogelv, amelyet BUZA László programjellegű normának nevezett, s úgy vélte, hogy ez egy olyan nem teljes értékű jogszabály amelynek megalkotását „a jogalkotó nem csak tervbe vette, hanem egy szabályos jogi aktusban feladatként tűzte maga elé”⁷. Mára azonban programjellegű normából nemzetközi jogi intézménnyé vált annak következtében, hogy konkrét tartalommal, kötelezettségekkel töltődött fel.⁸

Mint tudjuk, a Népszövetség nem teljesítette be a hozzá fűzött reményeket, így a leszerelés kérdése a második világháború után létrejövő új nemzetközi szervezet, az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmányában került megfogalmazásra. Némi csalódásként értékelhető, hogy az Alapokmány „csökkentés” helyett csak „szabályozást” említ, nem kötelezi az államokat a leszerelésre, persze ne feledjük, hogy a megszövegezések még tartottak a harcok Németországban és az ázsiai hadszíntéren, az Egyesült Államok pedig még az atombomba bevetésére készült, így nem túl életszerű az az elképzelés, hogy a leszerelést elsődleges célként kívánták volna megjelölni.⁹ De azt is mondhatjuk, hogy az Alapokmány megszövegezői tanultak a Népszövetségben elkövetett hibákból és reális célokat kívántak megfogalmazni hangzatos elképzelések helyett annak megszövegezése során. Az Alapokmány egyébként három helyen is (11. cikk, 26. cikk, 47. cikk) említést tesz a leszerelésről. Az viszont mindenesetre ellensúlyozza hiányérzetünket, hogy a nukleáris leszerelés kérdése már a kezdetektől napirenden szerepelt.

Az a tény, hogy az államok megállapodásaiból alakult ki a leszerelés joganyaga és ez a joganyag a nemzetközi jogi kötelező erővel rendelkező, a szerződő felek kötelezettségeit pontosan meghatározó nemzetközi szerződésekben ölt testet, rácsfol arra a vélekedésre, hogy a leszerelés ügye pusztán politikai és nem jogi probléma. Jellegénél fogva a leszerelés elsősorban tényleg politikai kérdés (ezen belül is a biztonságpolitika területére tartozik), de az imént ismertetett tény egyértelművé teszi, hogy ez a probléma a nemzetközi jog eszközeinek segítségével hívása nélkül nem orvosolható tartósan és eredményesen,¹⁰ azaz a leszerelés problémaköre nemzetközi jogi problémakör is, így helye van a nemzetközi jog rendszerében.

E gondolatmenet alapján, már nem okoz nehézséget a leszerelés elhelyezése a nemzetközi jogon belül. A Népszövetség és a funkcióját eredményesebben betöltő Egyesült Nemzetek Szervezete – amely szervezetek mindegyikének Egyezség- és Alapokmányában megjelent a leszerelés kérdése – a kollektív biztonság megteremtésének/fenntartásának területén fejti ki tevékenységét. A leszerelési tárgyú nemzetközi szerződések, illetve egyoldalú aktusok egyben biztonságpolitikai eszközök is, mi több, ha pontosak akarunk lenni, akkor a biztonságpolitika jogi eszközei.

Tehát adja magát az a következtetés, hogy a leszerelés jogát a kollektív biztonság rendszerét megteremtő és szabályozó nemzetközi jogi normák között helyezzük el. Megerősíti ezt az eredményt az is, hogy számos nemzetközi szerződés végrehajtásának ellenőrzését¹¹ (pl.: Atomsorompó Szerződés, atomfegyvermentes övezeteket létesítő szerződések) az ENSZ kvázi szakosított intézményeként működő Nemzetközi Atomenergia Ügynökség végzi a vele külön megkötött kétoldalú szerződések alapján. A kollektív biztonság fogalmától mára már elválaszthatatlanná vált ENSZ Biztonsági Tanácsának is születtek kötelező határozatai e körben.¹² Végül osztja ezt az elgondolást az is, hogy azok a szerzők, akik tankönyvekben figyelmet szentelnek ennek – a véleményünk szerint a többi szerző által méltánytalanul elhanyagolt¹³ – területnek, ők a leszereléssel foglalkozó joganyagot a kollektív biztonság rendszerén belül tárgyalják.¹⁴

⁷ BUZA LÁSZLÓ: *A nemzetközi jog fő kérdései az új szellemű nemzetközi jogban*, 1967, Akadémiai Kiadó, Budapest, 10. o.

⁸ HARASZTI GYÖRGY: i. m. 66-67. o.

⁹ PRANDLER ÁRPÁD: A Biztonsági Tanács hatásköre és funkciói a regionális szervezetekkel, a leszereléssel, valamint egyéb politikai-szervezeti feladatokkal kapcsolatban, in *Jogtudományi Közöny*, 1971/6. szám, 285. o.

¹⁰ HARASZTI GYÖRGY: i. m. 73. o.

¹¹ Erre példaként lásd: Atomsorompó Szerződés, atomfegyvermentes övezeteket létesítő szerződések.

¹² Erre példaként lásd: A Biztonsági Tanács 1737. számú határozata (2006.), amely Irán urándúsítási programjának kívánt gátat szabni, ennek érdekében nem fegyveres kényszerintézkedésként embargót és a pénzügyi források befagyaszttását rendelt el. 1803. számú (2008.) határozatával további szigorításokat is elrendelt.

¹³ DUNAY PÁL: i. m. 884. o.

¹⁴ Erre példaként lásd: BRUHÁCS JÁNOS: *Nemzetközi jog – Különös rész*, 2010, Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 202-300. o.

2. A LESZERELÉS MEGJELENÉSE AZ ENSZ ALAPOKMÁNYÁBAN

Amint már az előző fejezetben kifejtésre került, az Egyesült Nemzetek Alapokmánya három helyen tartalmaz a leszereléssel kapcsolatos rendelkezéseket.

Az Alapokmány 11. cikke alapján: „A Közgyűlés megvizsgálhatja a nemzetközi béke és biztonság fenntartására irányuló együttműködés általános elveit, ideértve a lefegyverzést (leszerelést – a szerző) és a fegyverkezés szabályozását irányító elveket és ilyen elvek tekintetében ajánlásokat tehet a Szervezet tagjainak, vagy a Biztonsági Tanácsnak, vagy mind a Szervezet tagjainak, mind a Biztonsági Tanácsnak.”¹⁵

A 26. cikk kimondja: „Abból a célból, hogy a nemzetközi béke és biztonság megalapozása és fenntartása a világ emberi és gazdasági erőforrásainak a fegyverkezés céljára történő minél csekélyebb felhasználásával legyen előmozdítható, a Biztonsági Tanács köteles a Szervezet tagjai elé terjesztés végett a 47. Cikkben említett Vezérkari Bizottság segítségével a fegyverkezés szabályozását szolgáló rendszer létesítésére tervezetet kidolgozni.”¹⁶

Végül pedig a 47. cikk értelmében „Vezérkari Bizottságot kell alakítani abból a célból, hogy tanácsal lássa el és támogassa a Biztonsági Tanácsot minden olyan kérdésben, amely a Biztonsági Tanácsnak a nemzetközi béke és biztonság fenntartása céljából szükséges katonai eszközökre, valamint a rendelkezésére bocsátott fegyveres erők felhasználására és vezényletére, a fegyverkezés szabályozására és az esetleges leszerelésre vonatkozik.”¹⁷

E három cikknek a leszerelés folyamatában betöltött szerepe számos elméleti fejtegetésre adott okot, azonban már most előre bocsáthatjuk, hogy az imént idézett rendelkezések a hozzájuk fűzött reményeket nem váltották be annyiban, hogy az ENSZ marginális szerepet játszott a leszerelés folyamatában. Véleményünk szerint ennek egyik oka az, hogy a 26. és 47. cikkben is nevesített 5 tagú Vezérkari Bizottság, amit a Biztonsági Tanács segédszervének szánt az Alapokmány, a gyakorlatban soha nem működött. Másik okának pedig mindenképpen a kétpólusú világrend szembenállásának köszönhető kompromisszumkészség hiányát látjuk, amelyet az is alátámaszt, hogy a globális megosztottság megszűnése után a Biztonsági Tanács keretei között több olyan kötelező határozat született, amely az egyes államok vonatkozásában leszerelési kötelezettséget írt elő.¹⁸ Végső soron pedig az sem elhanyagolható, hogy a két nukleáris szuperhatalom e téren (is) magához ragadta a leszerelés folyamatának irányítását.

Mi az, amiért mégsem lehet eltekinteni az Alapokmány ez irányú bővebb elemzésétől? Elsősorban azért, mert ugyan az Alapokmány nem magasabb rendű a többi nemzetközi szerződésnél, de nyugodtan tekinthetjük elsőnek az egyenlők között,¹⁹ így a fent említett szerencsétlen körülmények ellenére kiindulópontjául szolgálhatott egy olyan irányú fejlődésnek, amely lehetővé tette, hogy a leszerelés programjellegű normájából valódi nemzetközi jogi intézmény válhasson. A másik okot pedig abban látjuk, hogy az ENSZ kvázi szakosított intézményeként működő Nemzetközi Atomenergia Ügynökség biztosítéki ellenőrzései révén komoly és fontos szerepet tölt be – már évtizedek óta – a nukleáris fegyverek non-proliferációjának megakadályozásában. Harmadrészt pedig nem feledkezhetünk meg az ENSZ szervnek ugyan nem minősülő, de ahhoz sok szállal kötődő leszerelési fórumról, a genfi Leszerelési Értekezletről (*Conference on Disarmament*) sem. Tevékenységének köszönhetően ugyanis már több jelentős leszerelést megvalósító nemzetközi szerződés is létrejött.

Az Alapokmány kapcsolódó cikkeinek elemzésénél gyakori, hogy ezeket a Népszövetség Egyezségokmányának 8. cikkével hasonlítják össze. Amint az előző fejezetben kiemeltük, az Egyezségokmány fegyverzetcsökkentést tartalmazó rendelkezésével szemben az Alapokmány már csak leszerelés és fegyverkezés szabályozásáról szól. Ebből levonható az a következtetés, hogy az Alapokmány nem az ENSZ tagjai számára állít közvetlen kötelezettséget, hanem a leszereléssel kapcsolatos tennivalókat a Közgyűlés és a Biztonsági Tanács – a két főszerv – hatáskörébe utalja, de ha pontosak akarunk lenni, akkor ez a megállapítás úgy a leghelyénvalóbb, hogy a Közgyűlés továbbutalja a Biztonsági Tanács hatáskörébe a kérdést. Hans KELSEN

¹⁵ Egyesült Nemzetek Alapokmánya: 11. cikk. (1) bekezdés – Kihirdetve: 1956. évi I. törvény.

¹⁶ Alapokmány: 26. cikk.

¹⁷ Alapokmány: 47. cikk (1) bekezdés.

¹⁸ Erre példaként lásd: Észak-Korea és Irán atomprogramjával szemben már több ízben hozott határozatot és rendelt el szankciókat.

¹⁹ SÜLYOK GÁBOR: A nemzetközi jog és a belső jog viszonya: a fontosabb elméletek és a hazai gyakorlat, in *Leviatán*, 2005/3. szám, 71. o.

szerint azonban ezt úgy is lehet értelmezni, hogy ezáltal az ENSZ tagjait sokkal szigorúbb leszerelési kötelezettségeknek is alá lehet vetni, mint anno a Népszövetség tagjait.²⁰

Teljesen helyén valónak tartjuk ezt az álláspontot és ezzel kapcsolatban az Alapokmány is következetesen cselekszik, amikor végső soron a Biztonsági Tanács hatáskörébe utalja a leszerelésre vonatkozó teendőköt. Egyszerű következtetés eredményeként bebizonyíthatjuk KELSEN álláspontjának helyességét. Kiindulópontunk, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért elsődlegesen a Biztonsági Tanács és ezen belül is az öt, állandó tagsággal rendelkező, nagyhatalom a felelős, az pedig evidens, hogy a fegyverarzenálok leszerelése a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának lényeges eleme. Itt kapcsolódik be az Alapokmány azon megoldása, hogy a leszerelés a Biztonsági Tanács hatáskörei között köt ki, így az a szerencsés helyzet áll elő, hogy amíg a Közgyűlés csak ajánlásokat tehetne a leszereléssel kapcsolatban - amik nem kötelezőek az államokra nézve -, addig a Biztonsági Tanács már kötelező erejű határozatokat is megalkothat,²¹ kényszerintézkedéseket foganatosíthat, amiket az Alapokmány 103. cikke – mint a nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabálya – alapján a kötelezett állam(ok)nak végre kell hajtaniuk. A béke veszélyeztetésének megállapítása esetén pedig szigorú leszerelési kötelezettséget írhatna elő. (Sőt már hozott is ilyen irányú határozatot egyes államok tekintetében, például: Észak-Koreával szemben, amikor 2006-os első kísérleti nukleáris robbantása után a Biztonsági Tanács a 1718. számú 2006. október 14-i határozatával az Alapokmány VII. fejezete alapján egyhangú döntéssel (!) szankciók alkalmazását rendelte el, illetve felszólította, hogy ne hajtson végre további nukleáris fegyverkísérleteket, szüntesse be a ballisztikus rakéták fejlesztését és fellövését, valamint azonnal térjen vissza az Atomsorompó Szerződéshez és fogadja el a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség ellenőrzését.²²) Tehetné ezt főleg azért, mert a Biztonsági Tanács főként politikai testület, politikai döntéseket hoz, így maga határoz arról, hogy mi minősül a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetésének és arról is szabadon dönt, hogy ennek elhárítása érdekében milyen eszközöket vesz igénybe. E lehetőség intézményesített kontroll nélkül áll lehetőségére, ugyanis egyetlen szerv sem bírálhatja felül döntéseit.²³

Hogy miért nem történt mindeddig jelentősebb áttörést hozó eredmény e téren? Véleményünk szerint azon egybeesés következtében, hogy tudniillik a Biztonsági Tanács öt állandó tagja megegyezik az Atomsorompó Szerződés által deklarált öt atomhatalommal.²⁴

Noha a Biztonsági Tanács eddig nem tett határozott lépéseket a leszerelés előmozdítása érdekében, de e körben betöltött szerepét mégis növeli az, hogy az eddig már létrejött szerződésekben fontos helyet foglal el a biztosítékok és az ellenőrzés mechanizmusában.²⁵ Ilyen szerepet szán a Biztonsági Tanács számára az Atomsorompó Szerződés, vagy az éppen még hatályba lépésére váró Átfogó Atomcsend Szerződés, de említhetnénk példákat akár a regionális atomfegyvermentes övezeteket létesítő szerződések köréből is.²⁶

Végül néhány gondolat erejéig érdemes szólni a fentebb már megemlített genfi Leszerelési Értekezlet-ről is, amely jelenlegi formájában 1978-ban jött létre az ENSZ leszerelési kérdésekkel foglalkozó első rendkívüli ülészakán és 1979-ben kezdte meg működését.²⁷ A testület ugyan nem minősül az ENSZ szervének, de helyzete speciális, mert a Közgyűlésnek évente legalább egyszer jelentést tesz és munkája során figyelembe veszi annak ajánlásait, különös tekintettel a Közgyűlés I. számú főbizottságának, a leszerelési és nemzetközi biztonsági bizottságának ajánlásait. Összes döntését az Értekezlet plenáris ülésén konszenzussal hozza, az érdemi munka azonban az ad hoc bizottságokban folyik.²⁸

²⁰ PRANDLER ÁRPÁD: i. m. 285. o.

²¹ A béke veszélyeztetésének megállapítása esetén a Biztonsági Tanács ajánlásokat tehet, ideiglenes intézkedéseket, illetve kényszerintézkedéseket foganatosíthat. Ajánlásai ugyan jogilag nem kötelezőek, mégis „melegen ajánlott” ezek végrehajtása.

²² LAMM VANDA: Az Atomsorompó-Szerződés rendszerének 40 éve, in *Állam és Jogtudomány*, 2008/4. szám, 425. o.

²³ SULYOK GÁBOR: *A Biztonsági Tanács feladatai*, előadás, 2011. április 14, Mindentudás Egyeteme, Győr.

²⁴ „E Szerződés szerint nukleáris fegyverrel rendelkező állam az, amely 1967. január 1-ét megelőzően nukleáris fegyvert vagy egyéb nukleáris robbanószerkezetet előállított és felrobbantott.” – A nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló szerződés 9. cikk (3) bekezdés

²⁵ PRANDLER ÁRPÁD: i. m. 286. o.

²⁶ Erre példaként lásd: Latin-Amerikára vonatkozóan a Tlatelolcoi-szerződést vagy a Dél-Kelet Ázsiára vonatkozó Bangkoki-szerződést.

²⁷ A Leszerelési Értekezlet elődei: Tíz-hatalmi Leszerelési Bizottság (1960-1962), Tizenhatalmi Leszerelési Bizottság (1962-1968), Leszerelési Bizottság (1969-1979)

²⁸ ZIMONYI ATTILA (szerk.): *Non-proliférációs ABC: multilaterális fegyverzetellenőrzési megállapodások és exportellenőrzési rendszerek.*, 2000, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Budapest, 59. o.

Magyarország 1978 óta, tehát megalakulása óta tagja a Leszerelési Értekezletnek. Jelenleg 65 ország tartozik tagjai sorába.²⁹

A leszerelés folyamatában betöltött szerepe nem elhanyagolható, hiszen létrejötté óta már számos mér-földkőnek számító nemzetközi megállapodást dolgozott ki a tömegpusztító fegyverek teljes skálájára kiterjedően. A nukleáris leszerelés terültén az áttörésnek számító Átfogó Atomcsend Szerződés kimunkálása is a Leszerelési Értekezlet nevéhez fűződik.

3. UTÓSZÓ

Ha az elmondottakból egy végső következtetést kívánunk levonni, akkor elmondhatjuk, hogy bizonyítást nyert az a véleményünk, miszerint a nemzetközi jog is jelentőséggel bír a leszerelés ügyében, habár a nemzetközi politikának leszerelés folyamatára gyakorolt hatását eddig sem lehetett és véleményünk szerint ez után sem lehet majd enyhíteni.

Tisztán kitűnik az is, hogy a nemzetközi politika hatásának eredményeként szorultak háttérbe az Egyesült Nemzetek Alapokmányának rendelkezései más leszerelési tárgyú nemzetközi egyezményekkel szemben. Mindebben vitathatatlan a Biztonsági Tanács állandó tagjainak szerepe. Változtatna-e esetleg ezen a helyzeten a Biztonsági Tanács reformja, s egyúttal a Biztonsági Tanács állandó tagjainak „felhígítása” olyan állammokkal, amelyek nem rendelkeznek tömegpusztító fegyverekkel, bizonyítván azt, hogy az ilyen fegyverek léte nem előfeltétele a globális hatalomnak?³⁰ Nem tudjuk, s e kérdés boncolgatása nem is lehet tiszte e tanulmánynak, ugyanis úgy véljük, hogy az erre vonatkozó válasz már túlmegy mind a jelen tanulmány, mind pedig a leszerelés folyamatát szabályozó jogi rezsim vizsgálati körén.

Egyet azonban biztosan állíthatunk, hogy bármennyire is erőteljes politikai, s főleg biztonságpolitikai megfontolások húzódnak a leszerelés háttérében, a nemzetközi jog nélkülözhetetlen eszköze ezen politikai akaratok realizálásának.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BRUHÁCS JÁNOS: *Nemzetközi jog – Különös rész*, 2010, Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
2. BUZA LÁSZLÓ: *A nemzetközi jog fő kérdései az új szellemű nemzetközi jogban*, 1967, Akadémiai Kiadó, Budapest.
3. DUNAY PÁL: A fegyverzetkorlátozás a politika és a nemzetközi jog tükrében, in NAGY BOLDIZSÁR – JENEY PETRA (szerk.): *Nemzetközi jogi olvasókönyv*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest.
4. HARASZTI GYÖRGY: A leszerelés nemzetközi jogi vonatkozása, in NAGY FERENC (szerk.): *Enyhülés és leszerelés*, 1977, A Magyar Országos Béketanács Tudományos Bizottsága, Budapest.
5. KÖVES VINCE: Az ENSZ és a leszerelés: eredmények, távlatok és problémák, in SIMAI MIHÁLY (szerk.): *Az ENSZ és a világproblémák*, 1977, Kossuth Kiadó, Budapest.
6. LAMM VANDA: Az Atomsorompó-Szerződés rendszerének 40 éve, in *Állam és Jogtudomány*, 2008/4. szám.
7. MARTIN, ANDREW: *Legal Aspects of Disarmament*, 1963, The British Institute of International and Comparative Law, London.
8. PRANDLER ÁRPÁD: A Biztonsági Tanács hatásköre és funkciói a regionális szervezetekkel, a leszereléssel, valamint egyéb politikai-szervezeti feladatokkal kapcsolatban, in *Jogtudományi Közlöny*, 1971/6. szám.
9. SÜLYÖK GÁBOR: A nemzetközi jog és a belső jog viszonya: a fontosabb elméletek és a hazai gyakorlat, in *Leviatán*, 2005/3. szám.
10. SCHULTE, GREGORY L.: Stopping Proliferation Before it Starts, in *Foreign Affairs*, 2010/4. szám, <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=125&sid=31178b75-b4c8-467a-b1e2-813d29583b2e%40sessionmgr114&bdata=Jmxhbmc9aHUmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=51485460>; 2011.10.01.

²⁹ The United Nations Office at Geneva: *Conference on Disarmament*. Forrás: <http://www.unog.ch/80256EE600585943/%28httpPages%29/6286395D9F8DABA380256EF70073A846?OpenDocument> 2011.11.08.

³⁰ SCHULTE, GREGORY L.: Stopping Proliferation Before it Starts, in *Foreign Affairs*, 2010/4. szám, 85-95. o. <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=125&sid=31178b75-b4c8-467a-b1e2-813d29583b2e%40sessionmgr114&bdata=Jmxhbmc9aHUmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=51485460>; 2011.10.01.

11. ZIMONYI ATTILA (szerk.): *Non-proliferációs ABC: multilaterális fegyverzetellenőrzési megállapodások és exportellenőrzési rendszerek*, 2000, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Budapest, 59. o.
12. The United Nations Office at Geneva: *Conference on Disarmament*, <http://www.unog.ch/80256EE600585943/%28httpPages%29/6286395D9F8DABA380256EF70073A846?OpenDocument>, 2011.11.08.